

РОЗДІЛ 8. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.140.02:343.13

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.49>

ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ СТОРОНОЮ ОБВИНУВАЧЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕНІ

Дульський О.Л.,
доктор філософії (з права),
докторант Національної академії внутрішніх справ
ORCID: 0000-0003-4711-1106

Дульський О.Л. Правові основи збирання доказів стороною обвинувачення у кримінальному провадженні.

У статті сформовані правові основи збирання доказів стороною обвинувачення у кримінальному провадженні. Актуальність обраної теми полягає в тому, що збирання доказів стороною обвинувачення у кримінальному провадженні регулюється правовими актами держави. Однак, існують випадки, коли стороною обвинувачення допускаються порушення їх окремих норм. Детермінантами є об'єктивні та суб'єктивні причини: значне навантаження на кожного працівника правоохоронного органу, обмеженість у часі на прийняття процесуальних рішень, несвоєчасне ознайомлення зі змінами у вітчизняному законодавстві тощо. Таке недотримання правових актів держави може супроводжуватися порушенням прав і свобод людини, про що свідчить щороку значна кількість поданих скарг проти України у Європейський суд з прав людини. Певна частка відповідних прийнятих Європейським судом з прав людини рішень у більшості випадків констатують порушення прав і свобод людини. Тому вважаємо доцільним сформувати правові основи збирання доказів стороною обвинувачення у кримінальному провадженні, з метою їх правильного теоретичного розуміння та практичного застосування. Відповідно, метою наукової статті є визначення та висвітлення правових основ збирання доказів стороною обвинувачення у кримінальному провадженні. Досягнення цієї мети зумовило необхідність виконання таких завдань: проаналізувати як правові акти, так і праці вчених з означеної тематики, а також слідчу та судову практику.

На підставі проведених досліджень автор дійшов такого висновку: збирання доказів регулюється не лише Кримінальним процесуальним законодавством України, але і рішеннями Конституційного Суду України, постановами Верховного Суду, практикою ЄСПЛ та відомчими правовими актами профільних міністерств, центральних органів виконавчої влади та інших органів державної влади, що мають правоохоронні функції. Правовими основами збирання доказів стороною обвинувачення у кримінальному провадженні є система правових актів, сукупність рішень Конституційного Суду України, постанов Верховного Суду, а також практика ЄСПЛ, які визначають способи, порядок, механізм збору фактичних даних, а також повноваження, функції та завдання уповноважених суб'єктів під час проведення досудового розслідування.

Ключові слова: доказування, досудове розслідування, правовий акт, органи з правоохоронними функціями, кримінальне правопорушення.

Dulskyi O. Legal basis for the evidence gathering by the prosecution in criminal proceedings.

The article forms the legal basis for the evidence gathering by the prosecution in criminal proceedings. The relevance of the chosen theme is that the evidence gathering by the prosecution in criminal proceedings is regulated by legal acts of the state. However, there are cases when the prosecution violates their separate rules. The determinants are objective and subjective reasons: a significant workload on each law enforcement officer, limited time for making procedural decisions, untimely familiarization with changes in domestic

legislation, etc. Such non-compliance with the legal acts of the state may be accompanied by violations of human rights and freedoms, as evidenced by a significant number of complaints filed against Ukraine with the European Court of Human Rights every year. A certain share of the relevant decisions adopted by the European Court of Human Rights in most cases state violations of human rights and freedoms. Therefore, we consider it expedient to form the legal basis for the evidence gathering by the prosecution in criminal proceedings, in order to ensure their correct theoretical understanding and practical application. Accordingly, the purpose of the scientific article is to determine and clarify the legal basis for the collection of evidence by the prosecution in criminal proceedings. Achieving this goal necessitated the following tasks: to analyze both legal acts and works of scholars on this topic, as well as investigative and judicial practice.

Based on the research conducted, the author has come to the following conclusion: the evidence gathering is regulated not only by the Criminal Procedure Legislation of Ukraine, but also by the decisions of the Constitutional Court of Ukraine, resolutions of the Supreme Court, the case law of the ECHR and departmental legal acts of relevant ministries, central executive authorities and other public authorities with law enforcement functions. The legal basis for the evidence gathering by the prosecution in criminal proceedings is the system of legal acts, a set of decisions of the Constitutional Court of Ukraine, resolutions of the Supreme Court, as well as the practice of the ECHR, which determine the methods, procedure, mechanism for collecting factual data, as well as the powers, functions and tasks of authorized entities during the pre-trial investigation.

Key words: evidence, pre-trial investigation, legal act, bodies with law enforcement functions, criminal offense.

Постановка проблеми. Будь-яка діяльність суб'єктів органів публічної влади (органи державної влади та органи місцевого самоврядування) регламентується нормативно-правовими актами держави, у якій вони функціонують. Відповідно до ч. 2 ст. 18 Конституції України «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [1]. У розрізі нашої тематики це свідчить про те, що правоохоронні органи під час збирання доказів у кримінальному провадженні зобов'язані дотримуватися норм всіх чинних правових актів, які регламентують їх діяльність. Водночас, як показує практика, не завжди такі суб'єкти збирають різного роду докази відповідно до законодавства України. Найбільш показово про це свідчить кількість поданих скарг про порушення прав і свобод, що передбачені Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод від 1950 року та протоколів до неї проти України до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) за 2021 рік, що складає 11372 скарги, та і надалі забезпечує третє місце України у кількості поданих таких скарг серед інших держав [2]. Як показує аналіз рішень ЄСПЛ, нерідко такі скарги стосуються порушень стороною обвинувачення законодавства України, що має «прямий» зв'язок із неправильним збиранням нею доказів у кримінальному провадженні. Зважаючи на це, є потреба у комплексному дослідженні та висвітленні правових основ збирання доказів, адже їх знання стороною обвинувачення забезпечує дотримання ключової засади законності у кримінальному провадженні.

Метою наукової статті є: визначення та висвітлення правових основ збирання доказів стороною обвинувачення у кримінальному провадженні. Завдання: проаналізувати як правові акти, так і праці вчених з означеної тематики, а також слідчу та судову практику.

Виклад основного матеріалу. В науці під правовою основою організації й діяльності органів публічної влади розуміють систему нормативних актів, що визначають функції, компетенцію, форми і методи діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, а також їх структурних підрозділів [3, с.74].

Зважаючи на це, в розрізі досліджуваної тематики слід зазначити, що всі факти та обставини, які пов'язані із подією кримінального правопорушення встановлюються відповідно до норм кримінального процесуального законодавства України, серед якого особливе місце відводиться Кримінальному процесуальному кодексу України від 13 квітня 2012 року (КПК України). Саме цей нормативно-правовий акт визначає, що може бути доказами у кримінальному провадженні. А ними є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК України порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню [4].

Доказування є певною системою, що включає: предмет доказування; суб'єкти доказування; засоби доказування; процес доказування [5, с. 237]. Сам же процес доказування, як визначено у КПК

України та підтримує більшість науковців, складається з таких елементів: збирання, перевірка та оцінка доказів [4; 6]. Кожна з цих частин процесу доказування супроводжується висуненням, побудовою та перевіркою слідчих версій, уявним моделюванням події кримінального правопорушення та процесів відображення його у зовнішньому середовищі, динаміки слідоутворення, перевіркою висунутих версій та оптимізацією подальшого евристичного пошуку і дослідження доказової інформації [7, с. 146].

Збирання ж доказів полягає в пошуку та виявленні джерел і носіїв доказової інформації, отриманні (вилученні стосовно речових доказів), а також закріпленні (фіксації) у передбаченій законом процесуальній формі фактичних даних [8, с. 76].

Загальновідомо, що збирання доказів у кримінальному провадженні проводиться, зокрема, правоохоронними органами. Відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 року, ними є органи прокуратури, Національної поліції, Служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції» [9]. Також такі завдання можуть здійснювати і державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями.

Водночас, не всі органи з правоохоронними функціями та їх посадові особи уповноважені збирати докази у кримінальному провадженні. Згідно з ч. 1 ст. 93 КПК України збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у порядку, передбаченому КПК України. Своєю чергою, сторонами кримінального провадження є: з боку обвинувачення – слідчий; дізнавач; керівник органу досудового розслідування; керівник органу дізнання (органи досудового розслідування та дізнання); прокурор; а також потерпілий; його представник та законний представник у випадках, установлених КПК України; з боку захисту – підозрюваний; особа, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю; обвинувачений (підсудний); засуджений; виправданий; особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування; їхні захисники та законні представники [4]. З огляду на вказане, законодавець чітко визначив суб'єктів, які уповноважені збирати докази у кримінальному провадженні.

Якщо розглянути сторону обвинувачення, то варто наголосити, що не у всіх органах з правоохоронними функціями є органи досудового розслідування та дізнання, які уповноважені проводити досудове розслідування та збирати докази вчиненого кримінального правопорушення (наприклад, Військова служба правопорядку у Збройних Силах України, органи рибохорони, державної лісової охорони тощо). Проте вони уповноважені сприяти у межах своєї компетенції таким цільовим органам у виконанні покладених на них законодавством обов'язків.

Також слушно наголосити і на тому, що, якщо у органах з правоохоронними функціями є орган досудового розслідування та дізнання, то він уповноважений збирати докази не тільки безпосередньо, а доручати такі свої повноваження оперативним підрозділам (ст. 41 КПК України).

Окрім Конституції України (що визначає загальні положення діяльності уповноважених органів зі збору доказів, наприклад, ст. 29–32 цього нормативно-правового акту) та КПК України є й інші правові акти, які регулюють це питання. Зокрема, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Слушно зупинитись на такому із них як Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 1950 року та протоколи до неї. Цей міжнародний договір регулює основоположні права і свободи людини та регламентує функціонування ЄСПЛ. Діяльність цього органу сприяє виробленню його практики (рішення ЄСПЛ та ухвали Європейської комісії з прав людини, що постановлені як проти України, так і проти інших держав), яка повинна застосовуватись уповноваженими органами під час доказування і, як наслідок, збирання доказів у кримінальному провадженні, про що свідчить аналіз кримінального процесуального законодавства України (ч. 2 ст. 8, ч. 5 ст. 9 КПК України, Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 березня 2006 року тощо), який підтримують вчені [10; 11; 12]. Саме у рішеннях ЄСПЛ та ухвалях колишньої Європейської комісії з прав людини містяться конкретні позиції щодо законності дій органів

з правоохоронними функціями під час збору доказів у кримінальному провадженні. Одними із таких рішень є: «Кайя проти Туреччини» (заява № 22729/93) від 19 лютого 1998 року [13], «Ягер проти Нідерландів» від 14 березня 2000 року (заява № 39195/98) [14], «Нечипорук і Йонкало проти України» (заява № 42310/04) від 21 липня 2011 року [15], «Герашенко проти України» (заява № 20602/05) від 7 лютого 2014 року [16], «Кадура та Смалій проти України» від 24 квітня 2021 року (заяви № 42753/14 та № 43860/14) [17] тощо.

Доцільно погодитись із В.В. Гвоздюком, що використання практики ЄСПЛ уповноваженими особами органів з правоохоронними функціями, керуючись позиціями ЄСПЛ, що викладені в його рішеннях, під час проведення слідчих (розшукових) дій, як способів збирання доказів, сприяє недопущенню порушень прав і свобод людини. Це забезпечує допустимість отриманих доказів у кримінальному провадженні, а також сприяє підвищенню рівня професіоналізму й іміджу правоохоронців [18, с.100].

Окрім такого роду міжнародних договорів збирання доказів здійснюється і шляхом реалізації міжнародного співробітництва з іншими країнами. Наприклад, «Договір між Україною та Сполученими Штатами Америки про взаємну правову допомогу у кримінальних справах» від 22 липня 1998 року охоплює наступні форми співробітництва, що стосуються збору доказів: а) отримання показань або заяв осіб; б) встановлення місця знаходження чи ідентифікація осіб або предметів; в) здійснення розшуку і вилучення та інші [19].

Не менш важливу роль відіграють і закони України, які безпосередньо не регламентують процес збирання доказів у кримінальному провадженні, проте частково торкаються цього питання.

Так, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року регулює питання оперативної роботи правоохоронних органів. Завданням такої діяльності є «пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підбивну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави» [20]. Відповідно до ч. 2 ст. 99 КПК України матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази [4]. Тобто, зібрані фактичні дані в межах оперативно-розшукових справ, які відповідають вимогам КПК України – можуть бути доказами у кримінальному провадженні.

Також слід зупинитись і на профільних законах, які регламентують діяльність правоохоронних органів. Відповідно до ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» від 02 липня 2015 року, поліція: а) вживає заходів щодо припинення виявлених кримінальних правопорушень; б) здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності; в) здійснює заходи із запобігання, виявлення, припинення та розкриття кіберзлочинів проти об'єктів критичної інфраструктури; г) здійснює оперативно-розшукову діяльність відповідно до закону; д) сприяє Державній прикордонній службі України у виявленні каналів незаконного перетинання державного кордону, переміщення зброї, боєприпасів, вибухових речовин та разом із відповідними правоохоронними органами ліквідує такі канали; е) здійснює збирання біометричних даних осіб, у тому числі шляхом дактилоскопіювання, у випадках, передбачених КПК України тощо [21].

У ст. 16 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року визначено, що цей орган: а) здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності, а також проводить досудове розслідування інших кримінальних правопорушень у випадках, визначених законом; б) здійснює оперативно-розшукові заходи з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності, а також в оперативно-розшукових справах, витребуваних від інших правоохоронних органів; в) вживає заходів щодо виявлення необґрунтованих активів та збору доказів їх необґрунтованості [22].

Стаття 6 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» від 12 листопада 2015 року визначає, що Державне бюро розслідувань: а) припиняє і розкриває кримінальні правопорушення, розслідування яких віднесено до компетенції Державного бюро розслідувань; б) здійснює оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності, на підставах та в порядку, встановлених законом; в) вживає заходів щодо виявлення необґрунтованих

активів та збору доказів їх необґрунтованості у порядку та в межах компетенції, визначених законодавством, тощо [23].

Вищевикладене свідчить про те, що визначені повноваження означених правоохоронних органів направлені на збирання доказів. На це вказують такі формулювання: «здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень», «розкриття кіберзлочинів», «збирання біометричних даних осіб»; «вживання заходів зі збору доказів щодо необґрунтованості активів», а також «проведення оперативно-розшукової діяльності», адже, як було зазначено, їх матеріали, що є документами, у певних випадках можуть бути доказами у кримінальному провадженні. Водночас їх збір відбувається лише в межах кримінального провадження та у спосіб, що передбачений КПК України. Такими способами для сторони обвинувачення відповідно ч. 2 ст. 93 КПК України є: 1) проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; 2) витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок; 3) проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України [4].

Варто вказати і на те, що сторона обвинувачення під час доказування теж повинна дотримуватись як рішень Конституційного Суду України, так і постанов Верховного Суду, які торкаються питань збирання доказів. Різниця полягає лише в тому, що рішення Конституційного Суду України є обов'язковими до виконання на території України, тобто поширює свою дію на всіх осіб, що проживають в Україні, а висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду є обов'язковими для тих суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права [24].

Доцільно зауважити, що існують і відомчі правові акти, що торкаються питання збору доказів у кримінальному провадженні. Звернемо увагу на один з них – наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні» від 07 липня 2017 року. Цей правовий документ закріплює положення, які відображають конкретний механізм збору, оцінки та дослідження доказів під час проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, зокрема, під час проведення огляду місця події. Уповноважені особи під час проведення цієї слідчої (розшукової) дії: збирають загублені, викинуті правопорушником знаряддя учиненого діяння, інших предметів; фотографують, здійснюють звуко- чи відеозапис, складають плани і схеми, виготовляють графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей; фіксують, здійснюють вилучення та пакування матеріальних об'єктів, які несуть на собі слідову інформацію вчиненого правопорушення тощо [25].

Зазвичай, положення, які стосуються діяльності зі збирання доказів у кримінальному провадженні, закріплюються у відомчих правових актах у розділах «Завдання», «Повноваження», «Функції» якогось підрозділу органу з правоохоронними функціями. Наприклад, такі положення наявні у таких відомчих правових актах: наказ Національної поліції України (НПУ) № 85 «Про затвердження Положення про Департамент кіберполіції Національної поліції України» від 10 листопада 2015 року; наказ НПУ № 83 «Про затвердження Положення про Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції України» від 09 листопада 2015 року; наказ НПУ № 90 «Про затвердження Положення про Департамент карного розшуку Національної поліції України» від 14 листопада 2015 року; наказ НПУ № 1077 «Про затвердження Положення про Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України» від 23 жовтня 2019 року.

Зважаючи на вищевикладене, кримінальне процесуальне законодавство України, яке регулює питання збирання доказів у кримінальному провадженні, складається з Конституції України, КПК України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (зокрема, Конвенція про захист прав людини від 1950 року та протоколи до неї й інші договори про взаємну правову допомогу між Україною та конкретними державами), іншими законами України.

Щодо поняття «інші закони України», то його необхідно тлумачити із врахуванням позиції, що була викладена в окремій думці суддею Конституційного суду України М.Д. Савенком у справі за № 12-рп/1998 від 09 липня 1998 року. Тобто, якщо виходити з лексичного значення терміна «закон», то можна зробити висновок, що це лише закони (сукупність законів), які прийняв відповідний уповноважений орган – Верховна Рада України. Тому, під терміном «інші закони України» необхідно розуміти лише сукупність законів, прийнятих Верховною Радою України [26; 27].

Висновки. Підсумовуючи, доцільно зазначити, що збирання доказів регулюється не лише кримінальним процесуальним законодавством України, а і рішеннями Конституційного Суду України, постановами Верховного Суду, практикою ЄСПЛ та відомчими правовими актами профільних міністерств, центральних органів виконавчої влади та інших органів державної влади, що мають правоохоронну функцію.

Аналіз показує, що відомчі правові акти: а) констатують та окреслюють коло повноважень, функцій та завдань уповноважених суб'єктів зі збору доказів у кримінальному провадженні; б) вказують на механізм збору доказів. Проте, самі способи та порядок збирання доказів визначені у КПК України. Тому, правовими основами збирання доказів є не лише кримінальне процесуальне законодавство України, а і відомчі правові акти.

Таким чином, правовими основами збирання доказів стороною обвинувачення у кримінальному провадженні є система правових актів та сукупність рішень Конституційного Суду України, постанов Верховного Суду, а також практика ЄСПЛ, які визначають способи, порядок, механізм збору фактичних даних, а також повноваження, функції та завдання уповноважених суб'єктів під час проведення досудового розслідування.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Україна зберегла третє місце в Європі за кількістю скарг в ЄСПЛ. *LegalHub*: [сайт]. URL: <https://legalhub.online/novyny/ukrayina-zberegla-tretye-mistse-v-yevropi-za-kilkisty-skarg-v-yespl>.
3. Мельниченко Б.Б. Правова основа організації та діяльності органів публічного управління в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С. 174–177.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
5. Тертишник В.М. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Вид. 17-те доповн. і перероб. Київ: Алерта, 2020. 1088 с.
6. Хаблю О.Ю., Конюшенко Я.Ю., Чурикова І.В. Кримінальний процес. Мультимедійний навч. посіб. Київ. Нац. Акад. внутр. справ. 2016. https://arm.naiu.kiev.ua/books/public_html/lections/lecture5_3.html.
7. Доказове право: підруч. / В.М. Тертишник, О.І. Тертишник, А.Є. Фоменко, В.В. Ченцов; за заг. ред. д.ю.н, професора В.М. Тертишника. Київ: Алерта, 2022. 448 с.
8. Теорія доказів: підручник для слухачів магістратури юридичних вузів / Антонов К.В., Сачко О.В., Тертишник В.М., Уваров В.Г. / за заг. ред. д.ю.н, професора В. М. Тертишника. Київ: Алерта, 2015. 293 с.
9. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3781-XII. Верховна Рада України: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>.
10. Уваров В.Г. Застосування практики Європейського Суду з прав людини та норм міжнародно-правових актів в удосконаленні кримінального судочинства України: монографія / за заг. ред. В.М. Тертишника. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2012. 404 с.
11. Чорноус Ю.М., Гвоздюк В.В. Правові засади проведення слідчих (розшукових) дій у контексті практики ЄСПЛ. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. Вип. № 1 (19). С. 95–101.
12. Бутенко С.Ю. Імплементация рішень Європейського суду з прав людини у кримінальне процесуальне законодавство України у частині регламентації досудового розслідування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Донецьк, 2014. 20 с.
13. Case of Kaaya v. Turkey (Application no. 22729/93): Judgment European Court of Human Rights, 19 February 1998. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-58138&filename=001-58138.pdf>.
14. Case of Jager v. Netherlands (Application no. 39195/98): Judgment European Court of Human Rights, 14 March 1998. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-5150>.
15. Справа «Нечипорук і Йонкало проти України» (заява № 42310/04): рішення Європейського суду з прав людини від 21 лип. 2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#Text.

16. Справа «Герашенко проти України» (заява № 20602/05): рішення Європейського суду з прав людини від 7 лют. 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_985#Text.
17. Справа «Кадура та Смалій проти України» (заяви № 42753/14 та № 43860/14): рішення Європейського суду з прав людини від 24 квіт. 2021 р. URL: <https://minjust.gov.ua/m/stattya-8-pravo-na-rovagu-do-privatnogo-i-simeynogo-jittyu>.
18. Гвоздюк В.В. Тактика допиту підозрюваного в кримінальному провадженні відповідно до практики Європейського суду з прав людини. *Юридична психологія*. 2020. Вип. № 2 (27). С. 95–102.
19. Договір між Україною та Сполученими Штатами Америки про взаємну правову допомогу у кримінальних справах. Україна, США; Договір, Міжнародний документ від 22 лип. 1998 р. Договір ратифіковано Законом України № 1438-III (1438-14) від 10 груд. 2000 р.: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_019#Text.
20. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 груд. 1992 р. № 2135-XII. Верховна Рада України: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.
21. Про Національну поліцію: Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. Верховна Рада України: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
22. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1698-VII. Верховна Рада України: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.
23. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12 листоп. 2015 р. № 794-VIII. Верховна Рада України: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>.
24. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 черв. 2016 р. № 1402-VIII. Верховна Рада України: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
25. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України від 7 лип. 2017 р. № 575: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.
26. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство»). Справа № 17/81-97 № 1-1/98. Київ. 1998. [сайт]. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/391>.
27. Рябухіна О.А. Система кримінального процесуального законодавства. *Право і громадянське суспільство*. 2013. № 2. С. 244–252.